

Силабус
освітньої компоненти
Теорія і методика викладання музичного мистецтва у закладах вищої освіти
2025-2026 навчальний рік

Освітньо-професійна програма	Середня освіта (музичне мистецтво)
Спеціальність	A4 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)
Галузь знань	01 Освіта
Рівень вищої освіти	другий (магістерський) рівень вищої освіти
Викладач	Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна
Посилання на сайт	
Контактний телефон	0997144377
E-mail викладача:	starart05@gmail.com
Графік консультацій	середа, 14.00-15.00

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів / годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Звітність
3/ 90	12	12	66	екзамен

Семестр: 3 семестр

Мова навчання: українська

Ключові слова: освіта, мистецька освіта, музично-педагогічна освіта, професійна компетентність, методологічні засади, наукові підходи, педагогічні принципи, педагогічні умови, форми і методи навчання, методика, майбутній викладач музичного мистецтва.

Мета та завдання курсу:

Мета вивчення дисципліни - сформувати у студентів систему компетентностей, необхідних для викладання музичних дисциплін у закладах вищої освіти.

Завдання курсу: ознайомити магістрантів з особливостями викладання музичних дисциплін у закладах вищої освіти; сформувати у здобувачів вищої освіти методичну компетентність; сформувати у магістрантів педагогічні вміння (пізнавальні, проєктувальні, конструктивні, дослідницькі, організаційні, комунікативні, оцінні, творчі); сформувати у майбутніх викладачів здатність до розвитку, саморозвитку, самореалізації самоосвіти, саморегуляції.

Зміст дисципліни «Теорія та методика викладання музичного мистецтва у ЗВО» розроблено на основі відповідних положень щодо підготовки фахівців у сфері середньої освіти), норм та традицій вищої університетської освіти, а також профілю освітньо-професійної програми.

Міждисциплінарні зв'язки: успішному вирішенню завдань курсу сприяють міждисциплінарні зв'язки даного курсу з іншими дисциплінами, що забезпечують в комплексі фахову підготовку студента, а також посилюють його професійно-педагогічну спрямованість:

* «Історія музичного мистецтва» забезпечує студента знаннями періодизації історії музичного мистецтва, етапи його розвитку. Ця навчальна дисципліна повною мірою здатна формувати естетичні погляди майбутнього професіонала. Вивчення дисципліни «Історія музики» розширює знання про життєвий та творчий шлях зарубіжних та вітчизняних композиторів, напрями і стилі музичної культури в різні історичні періоди розвитку суспільства; виявляти зв'язок музики з іншими видами мистецтва, літературою, суспільно-історичними подіями, національними традиціями, побутом народу.

* «Історія мистецтва» передбачає вивчення світових досягнень у галузі образотворчого мистецтва та архітектури, визначних пам'яток світового та вітчизняного мистецтва, розкриття сутності мистецтва як форми суспільної свідомості, як методу естетичного та морального виховання, як засобу художньо-образного пізнання

навколишнього світу, сприяє формуванню цілісного уявлення про історичний розвиток мистецтва; засвоєння основних мистецтвознавчих понять та відповідної термінології, розуміння зв'язків історії мистецтв з природним і культурним середовищем життєдіяльності людини.

Метою навчальної дисципліни «Теорія і методика викладання музичного мистецтва у закладах вищої освіти» є : формування професійної компетентності майбутнього викладача музичного мистецтва, оволодіння теоретичними та методичними основами викладання музичних дисциплін у вищій школі.

Основними формами роботи в процесі вивчення курсу «Теорія та методика викладання музичного мистецтва у закладах вищої освіти» є:

- лекції;
- практичні заняття, які забезпечують формування стійких знань основ теорії та методики викладання музичного мистецтва у закладах вищої освіти;
- самостійна підготовка студентів, в ході якої опрацьовується додаткова література, виконуються індивідуальні навчально-дослідні практичні завдання, групові та індивідуальні художньо-творчі проекти, реферати на запропоновані теми.

Компетентності та програмні результати навчання:

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
<p>ЗК-3. Здатність до навчання, самонавчання й опанування сучасних знань, необхідних для організації ефективної діяльності у професійній сфері; пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК-6. Здатність до особистісного і професійного самовизначення, самоствердження й самореалізації; толерантного ставлення до всіх суб'єктів педагогічної взаємодії.</p> <p>ЗК-7. Здатність до організації партнерсько-лідерських стосунків, створення команди однодумців, ухвалення ефективних рішень у стандартних та невизначених умовах та готовність брати відповідальність за результати спільної діяльності.</p> <p>ЗК-8. Здатність діяти на основі принципів і норм педагогічної етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й здобувачами освіти на основі загальнолюдських та національних цінностей, норм суспільної моралі.</p> <p>ФК 1. Здатність систематично застосовувати набуті теоретичні і методичні знання, критично аналізувати концептуальні історичні, філософські, психолого-педагогічні, музично-теоретичні, вокальні, диригентсько-хорові, інструментальні принципи, методи і технології з урахуванням англійського контексту.</p> <p>ФК 8. ФК 10. Здатність шляхом самостійного навчання освоїти нові області, використовуючи здобуті психолого-педагогічні, музично-теоретичні, методичні, англійські знання, вокальні, диригентсько-хорові, інструментальні навички для продовження навчання із значним ступенем автономії.</p> <p>ФК 10. Здатність шляхом самостійного навчання освоїти нові області, використовуючи здобуті психолого-педагогічні, музично-теоретичні, методичні, англійські знання, вокальні, диригентсько-хорові, інструментальні навички для продовження навчання із значним ступенем автономії.</p>	<p>ПРН 2. Генерувати базові знання та розуміння основ музичного мистецтва, інших видів мистецтв, англійської мови у професійній діяльності.</p> <p>ПРН 4. Класифікувати, інтегрувати, екстраполювати та інтерпретувати, як державною, так і англійською мовами, музичні твори та мистецькі об'єкти і процеси з урахуванням національних, регіональних контекстів в академічному середовищі.</p> <p>ПРН 8. Застосовувати знання на сучасному рівні з музичного мистецтва, суміжних мистецтв (вокального, інструментального, образотворчого, хореографічного та ін.) та англійської мови з метою розуміння міждисциплінарних зв'язків між ними для подальшої їх інтеграції в освітньому процесі.</p> <p>ПРН 9. Класифікувати, співвідносити, критично аналізувати й оцінювати відкриті джерела інформації державною і англійською мовами для проведення освітньої діяльності та наукового пошуку.</p> <p>ПРН 13. Створювати в освітньому середовищі партнерсько-лідерські стосунки в командах однодумців, дискутувати, експериментувати, аргументувати, підсумовувати, ухвалювати ефективні рішення у стандартних і невизначених умовах, брати відповідальність за результати спільної діяльності.</p> <p>ПРН 14. Планувати, організовувати, здійснювати, підводити підсумки самостійної роботи, уміти отримувати результат у визначений deadline з наголосом на професійну сумлінність та унеможливлення плагіату.</p>

Зміст курсу:

Тема 1. Мета та основні завдання дисципліни. Методологія мистецької освіти. Функції і принципи музично-педагогічної освіти. Сутність і зміст принципів гуманізації, цілісності, культуровідповідності, креативності, діалогічності, національної спрямованості, індивідуалізації, варіативності, поетапності, рефлексії. Зміст і сутність професійної підготовки викладача музичного мистецтва. Особливості організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Методологічні засади професійної підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва. Наукові підходи і принципи у процесі фахової підготовки майбутнього фахівця. Організаційно-педагогічні умови ефективності процесу навчання. Культура художньо-педагогічного спілкування. Принцип діалогу. Поліпарадигмальний підхід у професійній підготовці майбутнього викладача музичного мистецтва.

Тема 2. Професійна компетентність викладача музичних дисциплін в системі вищої мистецької освіти. Музично-теоретична компетентність. Музично-виконавська компетентність. Методична компетентність. Педагогічна майстерність. Особливості техніки педагогічного спілкування. Творчо-виконавська підготовка викладача музичних дисциплін в системі вищої мистецької освіти. Формування духовно-творчої особистості. Авторська спроможність викладача музичних дисциплін.

Тема 3. Методи викладання музичних дисциплін у ЗВО. Класифікація методів педагогічної діяльності. Вибір методів та засобів педагогічної діяльності. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання навчальної діяльності студентів. Методи самонавчання. Методи контролю результатів навчання. Методи самоконтролю в навчанні. Проблемно-пошукові методи. Творчо-пошукові методи. Інтерактивні методи: «мозковий штурм», аналіз, синтез, метод проекту.

Тема 4. Форми організації навчальних занять із музичних дисциплін у ЗВО. Форми організації музично-педагогічної діяльності у закладах вищої освіти: колективні, групові, індивідуальні. Навчальні заняття. Практична підготовка. Самостійна навчальна робота. Форма і види контролю. Аудиторні і позааудиторні форми навчальних занять. Аудиторні: лекція, семінар, практичне заняття, лабораторне заняття, індивідуальне заняття, консультація. Форми соціально-культурного впливу на особистість. Позааудиторні форми навчання: самостійна робота, підготовка до конкурсів, фестивалів, концертних виступів, самостійна творчо-проектувальна діяльність, екскурсії, відео-лекторії та ін. Івент-проекти у музично-педагогічній діяльності викладача музичного мистецтва.

Тема 5. Методичні особливості підготовки та проведення лекційних та практичних занять у ЗВО. Роль лекції у вищій школі. Сутність, дидактична мета і загальна побудова лекційного заняття. Функції лекції. Структура лекції. Лекційні форми в системі вищої освіти. Основні критерії оцінки якості лекції. Методологія проектування лекційних курсів з музичних дисциплін. Методика підготовки і викладу лекції. Психологічні особливості та саморегуляція викладача у ході занять. Емоційно-вольові та емпатійно-комунікативні якості викладача у процесі міжособистісної взаємодії зі студентами. Мета, завдання практичних занять. Види практичних занять, методика організації, проведення практичних занять з групою, навчальним колективом (хоровий клас, оркестровий клас). Семінарські заняття, їх види, методика проведення, критерії оцінки рівня підготовки студентів до семінарських занять. Методика комунікації всіх учасників семінарського заняття. Практикум в системі підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва. Види практикуму, методика проведення. Індивідуальні заняття, їх мета, завдання, специфіка, особливості форми, методи.

Тема 6. Методика викладання музично-теоретичних дисциплін. Роль курсів «Історія музичного мистецтва», «Теорія музики», «Сольфеджіо», «Гармонія», «Поліфонія» у розвитку професійно значущих особистісних якостей, музичних здібностей студентів: пам'яті, інтонаційного слуху, мислення, художнього сприйняття, художньо-творчої комунікативності, креативності, емпатії, рефлексії. Інтерактивні методи у викладанні музично-теоретичних дисциплін. Значущість специфічних методів імпровізації, композиції, аранжування, музикування, художньо-творчого проекту у формуванні духовно-творчих якостей майбутнього викладача музичного мистецтва.

Методика викладання музично-інструментальних дисциплін («Основний музичний інструмент»). Суть і зміст музично-виконавського мистецтва. Музично-виконавська компетентність майбутнього викладача музичного мистецтва. Методика художньо-педагогічної інтерпретації музичних творів. Сценічно-виконавська майстерність. Метод аналізу-інтерпретації. Розвиток творчого потенціалу студентів у процесі викладання основного музичного інструменту. Принципи добору виконавського репертуару. Методи вдосконалення навичок читання нотного тексту з аркушу. Формування концертмейстерських умінь та навичок на заняттях з основного інструменту.

Тема 7. Методика викладання вокально-хорових дисциплін («Постановка голосу», «Диригування»). Педагогічна концепція вокального педагогіки та виконавства. Вокально-виконавська майстерність. Структура і діяльність голосового апарату у співі. Співацьке дихання. Опора співацького звуку. Кантіленний спів. Регістрова будова співацького голосу. Жанрово-стильова інтерпретація вокальних творів. Артистизм, здатність до художнього перевтілення, сценічно-виконавська майстерність. Методика роботи з учнями.

Методика роботи в хоровому класі. Особливості організації занять у хоровому класі. Педагогічні умови і методика проведення репетицій хору. Особливості роботи над художньо-образним змістом музичного твору. Техніка диригування. Диригентська крапка. Диригентський жест. Ауфтакти. Добір хорового репертуару. Методика роботи з дитячим хором. Сценічно-виконавська культура (сценічна надійність, артистизм, художня емпатія).

Тема 8. Застосування сучасних освітніх технологій у процесі викладання музичних дисциплін у ЗВО). Інноваційні форми та методи у викладанні музичних дисциплін у вищій школі. Івент-технології у професійній підготовці педагогів-музикантів. Арт-терапія творчості. Творчо-проектувальна діяльність майбутніх викладачів. Дистанційне навчання у професійній підготовці здобувачів вищої освіти.

Методи викладання:

- Поєднання традиційних і нетрадиційних методів навчання з використанням інноваційних технологій:
- Словесні: лекції (тематична/проблемна), пояснення, проблемна бесіда, дискусія, мозковий штурм тощо.
- Наочні: пояснювально-ілюстративний метод, показ і обговорення навчальної презентації тощо.
- Практичні: метод кейса, метод моделювання практичних ситуацій, творчі вправи, ігрові ситуації, ділові ігри, розв'язування психологічних задач, професійно-зорієнтованих ситуацій, виконання практичних вправ, робота в малих групах, парах тощо.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять):

Політика курсу ґрунтується на засадах академічної доброчесності та визначається системою вимог до здобувача при вивченні дисципліни (правила поведінки на заняттях, пропуски, користування мобільним телефоном тощо).

Навчальні заняття мають практико-орієнтоване спрямування та засновані на моделюванні ситуацій та умов роботи, наближених до реальної діяльності студента під час педагогічної практики або самостійної роботи.

Перевірка розуміння та засвоєння теоретичного навчального матеріалу відбувається методом практичних творчих завдань або творчих проєктів.

Таблиця 1. Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах

Вид контролю	Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах	Частина підсумкової оцінки у балах	Підсумкова оцінка
Поточний контроль		50	100
Практичні заняття	36		
Самостійна робота (художньо-творчий проєкт-презентація)	14		
Підсумковий контроль		50	
Залік:	50		

Таблиця 2. Розподіл набраних студентом балів під час поточного контролю

Види робіт	Кількість набраних балів			
	незадовільно	задовільно	добре	відмінно

Практичне заняття 1	1	2	3	4
Практичне заняття 2	1	2	3	4
Практичне заняття 3	1	2	3	4
Практичне заняття 4	1	2	3	4
Практичне заняття 5	0.5	2	3	5
Практичне заняття 6	0.5	2	3	5
Практичне заняття 7	0.5	3	3	5
Практичне заняття 8	0.5	3	3	5
Максимальна кількість набраних балів	6	18	24	36

Таблиця 3. Розподіл набраних студентом балів під час самостійної роботи

Види робіт	Кількість набраних балів			
	незадовільно	задовільно	добре	відмінно
Самостійна робота 1	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 2	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 3	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 4	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 5	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 6	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 7	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 8	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 9	0,2	0,6	1	1,4
Самостійна робота 10	0,2	0,6	1	1,4
Максимальна кількість набраних балів	2	6	10	14

Таблиця 4. Розподіл набраних студентом балів під час підсумкового контролю

Види робіт	Кількість набраних балів			
	незадовільно	задовільно	добре	Відмінно
Залік: Аспекти оцінювання				
Повнота розкриття теми: аналіз, порівняння і критичне узагальнення, знання з дисципліни.	5	8	10	15
Адекватність наведених прикладів, знання теоретичного матеріалу	5	8	10	15
Аргументованість, логічність й послідовність відповіді, адекватне використання	3	5	8	10

художньо-мистецтвознавчої термінології; переконливість викладу .				
Знання світового контексту, культурного, музичного й історичного аспектів	3	5	8	10
Максимальна кількість набраних балів	16	26	36	50

Таблиця 5. Шкала оцінювання поточного та підсумкового контролю

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
39-50	відмінно	зараховано	A (відмінно)
32-38	добре		B (добре)
26-31			C (добре)
21-25	задовільно		D (задовільно)
14-20			E (задовільно)
8-13	незадовільно	не зараховано	FХ (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-7	Незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Підсумкова оцінка є сумою балів, набраних за весь курс навчання та під час екзамену (50+50=100) та вираховується за національною шкалою та шкалою ЄКТС.

Таблиця 6. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	Відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	Добре		B (добре)
65-77			C (добре)
58-64	Задовільно		D (задовільно)
50-57			E (задовільно)

35-49	Незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	Незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованих джерел:

Основні

1. Гузій Н. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія [керівн. авт. кол. Н. В. Гузій]; К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 432 с.
2. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси : Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
3. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика. К. : Промінь, 2006. 432 с.
4. Михаськова М. А. Система формування професійного досвіду музично-педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва : монографія. Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2020. 521 с.
5. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості. К. : Знання України, 2004. 264 с.
6. Олексюк О. М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. К. : КНУКіМ, 2006. 188 с.
7. Орлов В. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: Теорія і технологія: Монографія / За заг. ред. І. А. Зязюна. К.: Наукова думка, 2003. 262 с.
8. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя: Навчальний посібник. Кіровоград, РВВ КДПУ, 2006. 216 с.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика мистецьких дисциплін : навч. посіб. К. : Освіта України, 2008. 274 с.
10. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : Навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2011. 640 с.
11. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб., К., 2002. 270 с.
12. Сегеда Н. А. Професійний розвиток викладача музичного мистецтва : історія, методологія, теорія : [монографія]. К. : НПУ, 2011. 273 с.
13. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. К.: Мілені, ум, 2006. 344 с.
14. Стратан-Артишкова Т. Б. Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва: монографія. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 448 с.
15. Стратан-Артишкова Т. Б., Шевцова О. Б. Основи композиторської майстерності: [Навчально-методичний посібник]. Кропивницький: ФОП Піскова М. А., 2023. 90 с.

Додаткова:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Венгринюк О. В. Створення творчого середовища в мистецькому просторі для вчителів музичного мистецтва. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, 2019. Вип. 176. С. 234–237.
3. Гуральник Н. П. Науково-педагогічна школа піаністів у теорії та практиці музичної освіти і виховання : навч.-метод. посіб. для вищих освітніх закладів. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 276 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. 3-тє видання (виправлене) Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
5. Душний А. І. Активізація творчої діяльності майбутніх учителів музики. Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. Львів, 2005. С. 73–80.
6. Орлов В. Ф. Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін : навч.-метод. посіб. / В. Ф. Орлов, О. О. Фурса, О. В. Баніт. К. : Едельвейс, 2012. 272 с.
7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
8. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [Курлянд З. Н., Хмельюк Р. І., Семенова А. В. та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. [2-ге вид.]. К. : Знання, 2005. 399 с.

9. Педагогічна майстерність : підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривоніс та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Вища школа, 2004. 422 с.
10. Педагогічна майстерність учителя: Навчальний посібник / За ред. проф. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної. Вид. 2-е, випр. і доп. Харків: «ОВС», 2006. 224 с.
11. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
12. Соломаха С. О. Розвиток педагогічної майстерності викладачів музичного мистецтва та світової художньої культури : посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2017. 158 с.
13. Теслюк В. М. Формування педагогічної майстерності майбутнього викладача: теоретико-методичний аспект: монографія. К: Видавництво Ліра. К, 2018. 260 с.
14. Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: навчально-методичний посібник / І.А. Зязюн, Г.Г. Філіпчук, О.М. Отич та ін.; за наук. ред., передм. і післямова О.М.Отич. Бердянськ, 2013. 340 с.
15. Шевцова О.Б. Художньо-діалогова взаємодія у формуванні музично-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Theoretical and practical aspects of modern scientific research: збірник наукових праць «ΛΟΓΟΣ» з матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції (Т.2), м. Сеул, 30 квітня 2021 р. Вінниця-Сеул: Європейська наукова платформа, Case Co., Ltd., 2021. 230 с. С. 107–109.
16. Щербак І.В. Підготовка вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: Іліон, 2018. 200 с.
17. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури: підручник. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 288 с.

Інформаційні ресурси

1. *Бердянський державний педагогічний університет*. – Режим доступу : <http://bdpu.org/>